

naturalem non cognosceret, adhuc posset praecepto Dei positivo obligari, ut modo dictum est.

Obi. 2. Antequam Deus aliquid praecipiat, habet ius obligandi. *Atqui* iuri correspondet obligatio. *Ergo* habetur obligatio, quae a Dei voluntate non pendet.

Resp. Dist. mai.: Antequam Deus aliquid praecipiat praecepto *positivo*, habet ius obligandi, *conc.*, ante *omne* omnino praeceptum, etiam naturale, habet ius obligandi, *subdist.:* ius imperfectum et incompletum, i. e. inhonestum est ei oboedientiam denegare, *conc.*, iam actu habet ius sensu proprio seu potestatem moralem, *nego.* *Contradist. min.:* Iuri sensu proprio et completo correspondet obligatio, *conc.*, iuri illi imperfecto, *nego.*

Ius sensu proprio et completo, ut significat potestatem moralem, et obligatio ei correspondens constituunt relationem et essentialiter inter se cohaerent, ita ut ius sine correspondente obligatione cogitari nequeat. *Ergo* antequam obligatio existat, non potest existere ius completum. Quapropter si Deus per absurdum nullum officium imposuisset creaturis, etiam nullum haberet ius completum, haberet tamen potestatem physicam ordinandi omnia, prout vult, et praeterea esset aliquo modo inhonestum eius praeceptis non oboedire, cum haec inhonestas non dependeat a divino praecepto. Ceterum cum haec suppositio, Deum nullum hominibus imponere officium, sit absurda, mirum non est ex ea absurda sequi.

Inst. Deus ab aeterno habuit ius et dominium in creaturas, secus dicendum foret eum in tempore ius acquisivisse.

Resp. Nego antec. Quoad dominium *S. Thomas* expresse negat Deum ab aeterno habuisse dominium. «Deus non fuit dominus, antequam haberet creaturam sibi subiectam» (I, q. 13, a. 7 ad 6). Sed non habuit ab aeterno creaturam sibi subiectam. *Ergo* idem dicendum de iure generatim. Et re quidem vera: ius et obligatio iuri correspondens sunt simul, item habere ius in aliquam rem et eandem sibi habere subiectam sunt unum idemque. *Atqui* Deus non habuit ab aeterno creaturam sibi obligatam et subiectam. *Ergo* neque habuit ab aeterno ius in eandem. Praeterea titulus iuris divini est creatio. Propterea enim Deus creaturas vocare potest suas, quia eas ex nihilo in suam gloriam produxit, eas conservat, cum iis concurrat etc. *Atqui* creatio non fuit ab aeterno. *Ergo* neque ius. — Habuit quidem Deus ab aeterno potestatem sibi efficiendi dominium et ius sensu incompleto, ut supra diximus, sed non sensu proprio et completo. Nec absurdum est dicere Deum dominium creaturarum in tempore acquisivisse. Nam do-

minari est actus transiens, et denominationes ab actibus transeuntibus desumptae temporales sunt, quas Deus sine mutatione sui accipere potest (*S. Thom.* I. c.).

ARTICULUS III.

DE SANCTIONE LEGIS NATURALIS.

THESIS XXV.

168. Existit legis naturalis sanctio in hac quidem vita non nisi insufficientis et imperfecta, in futura vero sufficiens et perfecta, in ultimi finis consecutione vel amissione sita.

(*S. Thom.* I, 2, q. 87, a. 1—5; C. gent. I. 3, c. 140—145. *Tongiorgi*, Institut. philosoph. in compend. redactae n. 176. *Meyer*, Institut. iur. nat. I, n. 259. *Ferretti*, Institut. philos. moral. I, n. 127 sqq. *Schiffini*, Disputat. philos. mor. I, n. 147.)

St. Q. 1. Sanctio legis *active* spectata est decretum legislatoris, quo observationi legis praemia, eius vero transgressioni poenas statuit; *passive* vero spectata sunt ipsa haec praemia et poenae; in hoc posteriore sensu sanctionem in thesi intellegimus. Poena est malum physicum, inflictum propter malum morale; praemium contra est bonum aliquod physicum, concessum propter bonum morale.

2. Sanctio alia est *sufficiens* (perfecta), alia *insufficiens*, et quidem utraque vel absolute vel relative. Sanctio est absolute sufficiens, si ex se respectu omnium hominum et pro omni casu valida est impellere voluntatem ad legem servandam. *Relative* sufficiens est, si valet pro certis personarum adiunctis aut pro certis casibus tantum. —

169. PARS I. Existit iam pro hac vita sanctio legis naturalis, sed insufficientis et imperfecta.

Prob. 1. Existere aliquam sanctionem pro hac vita experientia testatur. Eo certe pertinent: a) virtus et quidquid operationem honestam iuvat, b) recta dispositio rationis et virium ei subiectarum et inde consequens animi pax, c) incolumitas corporis, d) bona fortunae, honoris etc., quae per se virtutem sequuntur. Primum bonum *essentialiter*, alterum et tertium *conaturaliter*, quartum *moraliter* actum honestum consequuntur. Quae solum conaturaliter et moraliter bonam

actionem consequuntur, per accidens deficere possunt. Contraria valent de actionibus inhonestis. His adde bonum sociale, quod ultro ex legis naturalis observatione efflorescit: pax domestica et civilis cum suis fructibus prosperitatis temporalis et spiritualis. Experientia enim teste plerumque illae gentes sunt prosperrimae, in quibus maxime viget religio, pietas, iustitia, temperantia, caritas, oboedientia, amor laboris etc.

2. Hanc vero sanctionem in hac vita non nisi *insufficientem* esse et *imperfectam* manifestum est ex eo, quod ad legem moralem servandam non raro necesse sit non solum cuncta bona externa, sed etiam vitam ipsam certo discrimini obicere. Deinde etiam extra eiusmodi casus spectata natura humana tot sensuum illecebris circumdata, sanctio legis naturalis in hac vita per se insufficientis est, ut cuique propria experientia satis demonstrat et continua pugna, quae necessaria est ad pravas cupiditates vincendas.

170. PARS II. *Perfecta sanctio legis naturalis pro vita futura existit.*

Prob. 1. Divina sapientia exigit perfectam legis naturalis sanctionem. *Atqui* haec non habetur in hac vita. *Ergo* existet in vita futura.

Prob. mai. Deus serio vult, ut lex naturalis a se lata fideliter observetur. Ergo debet etiam medium aptum et efficax ad urgendam hanc observationem adhibere. *Atqui* aliud eiusmodi medium aptum et efficax non datur nisi sanctio eaque sufficiens.

Prob. min. subs. Nam sola *sanctio*, i. e. praemia et poenae, voluntatem felicitatis cupidam ita movent efficaciter, ut tamen libertatem eidem non adimant. Sanctionem autem *insufficientem* adhibere idem esset ac uti medio ad finem suum inepto, quod Dei sapientiam dedecet.

2. Nisi detur sanctio perfecta in vita futura, dicendum foret saepe non solum pro hac vita, sed simpliciter et absolute homini utilius esse cupiditatibus indulgere, quam iisdem per arduum virtutis exercitium frenum imponere. Quamvis enim interna animi felicitas solam virtutem comitetur, non

raro tamen virtutem multiplicibus et continuis, immo iis ipsis malis afflictam videmus, quae bene factis contracta sunt. E contrario improbi saepe in hac terra maxima et continua prosperitate fruuntur.

3. Sanctionem in hac vita tum meritis tum demeritis adeo disproportionatam aliquando perficiendam et complendam fore omnium populorum consensus comprobatur.

171. PARS III. *Sita in beatitudinis consecutione vel amissione.*

Prob. Deus serio vult, ut homo ad beatitudinem perfectam perveniat, si rectum ordinem in hac vita servet. *Ergo* si homo hanc condicionem implevit, a Deo beatitudinem accipiet ut retributionem pro recto ordine servato.

Si vero homo rectum ordinem non servat, beatitudine privabitur. Nam a) si et boni et mali beatitudinem obtinent, homines iam non libere, sed necessitate physica beatitudinem consequerentur; b) si etiam violatores legis naturalis beatitudinem consequerentur, iam nulla esset sanctio sufficiens in altera vita. Denique c) iustitia Dei postulat, ut poenis ordinem laesum restituat. *Atqui* multi in hac vita ordinem a Deo positum contempserunt et sine reconciliatione cum Deo ex ea decedunt. Oportet *ergo*, ut in vita futura per poenas ad ordinem redigantur.

172. *Obi. contra I. partem cf. Tongiorgi l. c. n. 179.*

Obi. 1. Vitia quoque suam habent voluptatem. *Ergo*...

Resp. Dist.: Plurimis malis mixtam, *conc.*, puram, *nego*.

Obi. 2. Iniustitia persaepe utilis est.

Resp. Dist.: Ratione sui, *nego*, per accidens, *subdist.* ut supra.

Obi. 3. Virtus pluribus malis obnoxia est.

Resp. Dist.: Natura sua, *nego*, per accidens, *subdist.:* et simul affert secum multa bona, *conc.*, secus, *nego*.

Ut habeatur sanctio imperfecta in hac vita, nihil aliud requiritur, quam ut ex virtute plurima bona et ex vitio plurima mala *per se* consequantur.

Obi. 4. De sanctione huius vitae sermo esse nequit, si boni et mali aequae huius vitae malis affliguntur. *Atqui* ita est. *Ergo*.

Resp. Dist. mai.: Si boni et mali aequae affliguntur malis, quae essentialiter cum vitio conectuntur, *conc.*, si malis, quae conatu-

raliter et moraliter cum eo conectuntur, *subdist.*: si per se his malis aequè vexantur, *conc.*, si solum per accidens, iterum *subdist.*: si boni haec mala facilius tolerant et testimonio bonae conscientiae et spe vitae futurae eriguntur, *nego*, secus, *trans.* *Contradist. min. et nego cons.*

Bona et mala huius vitae, quae cum vitio et virtute conectuntur, non solum cum iis, sed etiam cum aliis causis conexas sunt, quae ab hominibus non pendent; hae autem subsunt Deo, non ut est legislator, sed ut est *provisor* singulorum, unicuique de bonis et malis huius vitae subministrans, quantum ei congruere noverit (*S. Thom.*, C. gent. l. 3, c. 141). Praeterea malis de huius vitae bonis largitur in compensationem bonorum actuum, quos ponunt et pro quibus in vita futura mercedem nullam accipient.

Obi. 5. Secundum praedicta Deus vult, ut metu poenarum et spe praemiorum ad bonum moveamur. *Ergo* vult, ut imperfecte agamus.

Resp. Dist. antec.: Vult hoc absolute, *nego*, condicionaliter, i. e. in quantum alia et nobiliora motiva non sufficiunt propter imperfectionem humanam, *conc.* *Dist. cons.*: Vult, ut modo positive imperfecto agamus, *nego*, negative imperfecto, i. e. minus perfecto, *subdist.*: absolute, *nego*, condicionaliter, *conc.*

THESIS XXVI.

173. Poenae et praemia alterius vitae non erunt pro omnibus aequalia, utraque vero aeterna.

(*S. Thom.*, C. gent. l. 3, c. 142 et 144.)

PARS I. Poenae et praemia . . . non aequalia.

Prob. 1. Sapiens legislator non debet solum per praemia allicere ad bonum et per poenas retrahere a malo, sed etiam bonos allicere ad meliora et malos retrahere a peioribus (*S. Thom.*, C. gent. l. 3, c. 142). *Atqui* Deus hoc non faceret, si poenae pro malis et praemia pro bonis essent aequalia. *Ergo* . . .

2. Iustitia distributiva postulat, ut praemia et poenae distribuantur secundum meritum et pro dignitate. *Atqui* haec nec in omnibus bonis nec in omnibus malis sunt aequalia. *Ergo* . . .

174. PARS II. Utraque . . . aeterna.

Prob. 1. *Beatitudinis* aeterna duratio ab omnibus admittitur. Beatitudo enim perfecta, quae non sit aeterna, repugnat (n. 26).

2. Aeternitas *poenarum* saltem valide a ratione suadetur (*S. Thom.*, C. gent. l. 3, c. 144). Nam:

a) requiritur in vita futura sanctio absolute sufficiens. *Atqui* alia sanctio sufficiens non videtur suppetere nisi aeterna exclusio a beatitudine. *Ergo* . . . Profecto si etiam contemptores legis naturalis aliquando possent pervenire ad beatitudinem, quaevis alia sanctio — poena etiam longissima — spectata hominum cupiditate et exigua vi, qua mala illa remota et invisibilia alterius vitae hominem movent, non videtur esse sufficiens. «Finge», ait *S. Hieronymus* (In Ion. c. 3), «quotlibet annos, et tempora duplica, et infinitas aetates congere cruciatibus; si finis omnium similis, praeteritum omne pro nihilo est. Quia non quaerimus, quid aliquando fuerimus, sed quid semper futuri simus.»

b) Offensa aliquo modo infinita meretur poenam aliquo modo infinitam. *Atqui* peccatum est offensa Dei aliquo modo infinita. *Ergo* meretur poenam aliquo modo infinitam. Porro poena non potest esse infinita intensive; ergo debet esse infinita extensive, i. e. diuturnitate.

Prob. min. Malitia offensionis eo maior est, quo maior est distantia inter offendentem et offensum. Sed distantia inter peccatorem et Deum est infinita, ergo etiam peccatum habet «quandam infinitam malitiam ex parte Dei, contra quem committitur» (*S. Thom.*, Compend. theolog. c. 187), i. e. malitia peccati est tanta, ut a nulla creatura sufficiens pro eo compensatio et satisfactio Deo praestari possit (cf. *Lessius*, De divin. perfect. l. 13, n. 187). Cum ergo offensa sit «quodammodo infinita», etiam «aliqua poena infinita ei debetur. Non autem potest esse poena infinita intensive. . . . Unde relinquitur, quod peccato mortali debetur poena infinita duratione» (*S. Thom.* l. c.).

c) Si etiam improbi aliquando consequerentur beatitudinem, ergo homines iam non libere, sed physica necessitate ad

beatitudinem pervenirent; ad summum essent liberi in acceleranda beatitudine, non in consequenda; dein beatitudo iam non esset condicionate promissa, sed absolute, nec haberet rationem praemii. Solum celerior vel tardior consecutio posset dici condicionate promissa, non ipsa beatitudo.

175. *Schol.* Triplex ordo hominibus in hac vita complendus est: *individualis*, quo homo in se ipso sub ratione recte ordinatur; *socialis*, quo recte disponuntur variae societates humanae; *universalis*, quo tota rerum universitas inter se recte disposita ad Dei gloriam ordinatur. Ordo universalis socialem et individualem ut partes sub se continet. Iam si quaeritur de sanctione his diversis ordinibus imposita, dicendum est: 1. ordini *individuali* respondent a) ut praemia: illa bona, quae supra (n. 169) enumeravimus, b) ut poenae: quae iisdem bonis contraria sunt; 2. ordini *sociali* conveniunt a) ut praemia: bona fama, laus, honor, gloria, b) ut poenae: mala fama, vituperatio, contemptus, infamia. Quibus accedunt cetera bona vel mala physica et moralia ex observatione vel laesione ordinis socialis naturaliter oriri solita: pax domestica et publica cum omnibus suis fructibus privatae et publicae prosperitatis, aut e contrario: pacis et securitatis turbatio, contentiones, odia, bella etc., unde simul innumerorum bonorum socialium fontes obstruuntur, ut v. g. culturae animorum per scientias, litteras, artes; 3. ordini *universali* (et ratione huius simul utriusque ordini particulari, qui ad hunc perficiendum tamquam partes concurrunt) qua praemium respondet ultimi finis (beatitudinis) assecutio, qua poena eiusdem amissio (*S. Thom.* 1, 2, q. 87, a. 1).

176. *Obi. 1.* Inter delictum brevissimo tempore commissum et poenam aeternam nulla est proportio.

Resp. Dist.: Proportio temporis, *conc.*, iustitiae, *nego.* Peccatum infinitam quandam habet malitiam ex parte Dei, contra quem committitur (cf. arg. 2, n. 174, b).

Obi. 2. Finis poenae est vel emendare delinquentem vel eum a peccato retrahere. *Atqui* poena aeterna hunc finem non attingit. *Ergo* est inutilis.

Resp. Dist. mai.: Hic est finis poenae secundarius et si spectatur in statu comminationis, *conc.*, finis primarius et unicus, *nego.* *Contradist. min.*

Finis totalis poenae est ordo imponendus creaturis, in quo bonum universi consistit. Potest autem ordo creaturis imponi vel muniendo eum, antequam laesus est, vel eum restituendo post laesionem. Igitur poena spectanda est primo in statu *comminationis*, antequam ordo laesus est. In hoc statu poenae finis est a laesione ordinis deterrere. Deinde spectanda est in statu *exsecutionis*, quando scl. post comminationem infligitur, et hoc statu habet pro fine primario restitutionem recti ordinis et merito vocari potest quaedam quasi reactio ordinis. Unumquodque enim ens naturaliter insurgit contra illud, quod sibi detrimentum affert. Omnia vero, quae sub aliquo ordine continentur, aliquo modo unum sunt respectu principii ordinis. Ergo quidquid contra hunc ordinem insurgit, ab eo et a principe ordinis deprimitur. Peccatum autem est contra ordinem universi, et ideo consequens est, ut ab ipso ordine deprimitur; quae depressio poena est (*S. Thom.* 1, 2, q. 87, a. 1). Secundarium vero finem habet poena inflictam pro iis, qui adhuc sunt in statu viae, scl. emendare delinquentem ipsum et deterrere alios a peccando.

Iam primarium finem, qui est restitutio ordinis, Deus etiam per poenam aeternam consequitur, in quantum scl., qui libere Deum glorificare noluerunt, inviti Dei sanctitatem et iustitiam agnoscere et glorificare coguntur.

Obi. 3. Poena gravissima non incurritur, nisi cognoscatur. *Atqui* multi athei, immo aliquae integrae gentes non cognoscunt poenam aeternam. *Ergo* ab iis non incurritur.

Resp. Dist. mai.: Poena gravissima non incurritur, nisi cognoscatur, i. e. nisi delinquens cognoscat se fieri dignum poena seu se committere actum, qui mereatur poenam gravissimam, *conc.*, nisi delinquens poenam ipsam in se determinate cognoscat, *nego.* *Dist. min.:* Multi athei sua culpa dubitant de poena aeterna, *conc.*, ipsis certum est poenam aeternam non esse, *nego.* Ad rem *Suarez* (De leg. 1, 2, c. 9, n. 3): «Ad incurrendum reatum alicuius poenae non est necessarium, ut ipse subditus et transgressor legis cognoscat poenam debitam suae transgressioni, sed satis est, ut faciat actum dignum tali poena.» Homicida v. g. occiditur, etsi forte nesciverit crimen homicidii puniri poena mortis.

Obi. 4. Poena aeterna propterea asseritur, quia sola est sanctio absolute sufficiens legis naturalis. *Atqui* non est sufficiens vel

efficax; permulti enim homines eam spernunt. *Ergo* nulla est ratio eam asserendi.

Resp. Conc. mai. Dist. min.: Non est sufficiens, i. e. non praebet sanctio aeterna sufficiens motivum pro observatione legis naturalis, *nego*, non semper de facto obtinet observationem legis propter malitiam hominum, *conc. et nego cons.* Ut sanctio ceaseatur sufficiens, non requiritur, ut *de facto* omnes homines ad observandam legem inducat; secus enim deberet tollere libertatem hominum; sed requiritur solum, ut praebeat tale motivum, quod numquam prudenter neglegi possit et saltem in multis suam efficaciam exserat.

ARTICULUS IV.

DE LEGIS NATURALIS PROPRIETATIBUS.

§ 1. UNIVERSALITAS.

177. Legi naturali competere universalitatem in se ratione sui fundamenti, quatenus ad omnem hominem se extendat et omnem naturalis ordinis partem comprehendat, ex ipso eius conceptu manifestum est. Eius enim fundamentum est natura rationalis omnibus hominibus communis. Non ergo de hac universalitate hic quaestionem instituemus, sed de universalitate ratione *promulgationis*.

THESIS XXVII.

178. Generaliora legis naturalis praecepta ab homine expeditum rationis usum habente invincibiliter ignorari nequeunt.

(*S. Thom. 1, 2, q. 94, a. 6; De verit. q. 16, a. 3. Meyer, Institut. iuris nat. I, n. 267.*)

St. Q. Lex naturalis triplici praeceptorum classe constat. *Prima* classis continet communissima illa principia, quae cuique plane sunt evidentialia, ut v. g. rectus ordo servandus, malum vitandum etc.; vocantur a *S. Thoma* praecepta prima.

Secunda classis comprehendit illa praecepta secundaria, quae ex praeceptis primis facili et obvia deductione derivantur eademque ad specialem materiam generali modo applicant, v. g. Deus colendus, parentes honorandi.

Ad *tertiam* classem praeceptorum pertinent conclusiones remotiores et magis particulares ex duplici classe praeceptorum praedictorum (1, 2, q. 94, a. 6 et q. 100, a. 3).

Nomine generaliorum praeceptorum intellegimus praecepta 1^{ae} et 2^{ae} classis.

179. **Prob. 1.** Ex sapientia divina. Per legem naturalem Deus intendit omnes homines ad recti ordinis ipsis praestituti observantiam adducere. *Atqui* hoc intentum per legem naturalem obtineri non posset, nisi eadem singulis hominibus rationis usu praeditis saltem quoad generaliora praecepta esset nota. *Ergo* haec generaliora principia nequeunt invincibiliter ignorari.

Addimus «expeditum usum rationis habente», ut excludamus hominem, qui rationem non convenienter evolutam habeat, sive hic defectus oriatur ex impedimentis physicis, sive ex defectu convenientis educationis socialis, quia etiam haec educatio ad integritatem naturae pertinet. — Quod de homine particulari diximus, de integra gente valeret, si haec inveterata degeneratione ad statum brutorum similem accederet. In tali condicione etiam a tota gente praecepta aliqua secundae classis plus minusve invincibiliter ignorari posse non negamus.

Prob. 2. Ex analogia. Omnes res *per ipsam naturam* aliquo modo participant legem aeternam, in quantum ex eius impressione habent inclinationem in proprios actus et fines. *Ergo* etiam homo debet per ipsam naturam participare legem aeternam, et quidem congruenter ad suam naturam, i. e. rationaliter. Hoc autem aliter fieri non potest, quam ut naturaliter ei indita sit cognitio recte agendorum. Porro ratio practica procedit a principiis communibus; debent ergo ei per se nota esse principia universalissima, ordinata ad operationes.

Prob. 3. Ex ipsa natura horum praeceptorum.

1. Praecepta communissima, ut v. g. ordinate vivendum, malum vitandum etc., ita sunt evidentialia, ut de facto neque ignorentur neque ignorari possint. «In primis principiis naturaliter notis, sive sunt speculativa sive sunt operativa, nullus errare potest, sicut in hoc: omne totum est maius sua parte,